

Regionalny Program Operacyjny
Województwa Warmińsko-Mazurskiego
na lata 2014-2020

Stanowisko Pozarządowych Organizacji Ekologicznych

Polska Zielona Sieć

Olsztyn - Kraków 2013

Polska. Gmina Jedwabno. Las. - fot. Albert Jankowski

Celem stanowiska jest zapewnienie pełniejszej realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020. Stanowisko wypracowane zostało w oparciu o rekomendacje wypracowane podczas warsztatów dotyczących włączenia pozarządowych organizacji ekologicznych w proces programowania funduszy UE na poziomie regionalnym. Przy opracowaniu stanowiska wykorzystano również wyniki analizy dotyczącej Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 w aspekcie zrównoważonego rozwoju oraz zawarte w analizie rekomendacje na kolejny okres. Adresatem stanowiska jest odpowiedzialny za przygotowanie RPO Urząd Marszałkowski oraz inni partnerzy zaangażowani w proces programowania - ma ono posłużyć jako punkt wyjściowy do debaty dotyczącej wykorzystania RPO w latach 2014-2020 dla rzeczywistej realizacji zrównoważonego rozwoju regionu.

Koordynowany przez Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć proces włączania organizacji ekologicznych w programowanie RPO jest realizowany we wszystkich 16 województwach w ramach projektu „Fundusze Europejskie dla zrównoważonego rozwoju - partycypacja społeczna w programowaniu przyszłego okresu budżetowego po 2013” przy wsparciu Szwajcarii ze środków szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 Stanowisko Pozarządowych Organizacji Ekologicznych

Organizacje pozarządowe, mając na uwadze trwające prace nad opracowaniem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 (zwanego dalej RPO), wyrażają swoje stanowisko na temat warunków ramowych, jakie stworzone zostać powinny dla wdrażania środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego w nowej perspektywie finansowej. Spełnienie warunków zarysowanych w niniejszym stanowisku zagwarantuje efektywne wykorzystanie funduszy UE na rzecz rzeczywiście zrównoważonego rozwoju województwa, powodując że przedsięwzięcia wspierane w RPO realnie poprawią jakość środowiska regionu oraz będą wychodzić naprzeciw globalnym, regionalnym i lokalnym wyzwaniom środowiskowym, podnosząc jakość życia społeczeństwa. Wdrożenie opracowanych przez nas rekomendacji przyczyni się również do wzrostu transparentności i efektywności wydatkowania środków publicznych, w tym także w wymiarze środowiskowym.

Formułując nasze stanowisko bierzemy pod uwagę aktualne potrzeby i wyzwania związane z efektywnym korzystaniem z zasobów naturalnych, przeciwdziałaniem utracie różnorodności biologicznej i zmianom klimatu oraz adaptacją do tych zmian. Opieramy się na analizach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2007-2013 oraz projektu na lata 2014-2020 w kluczowych środowiskowo obszarach, alokacji środków i sposobu wdrażania tego Programu, w tym w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju. Odnosimy się również do dokumentów, które w pracach nad nowym RPO się pojawiły.

Niniejsze stanowisko zostało wypracowane w gronie pozarządowych organizacji działających na terenie woj. warmińsko-mazurskiego, zajmujących się aspektami szeroko pojętej ekologii i ochrony środowiska (nie tylko stricte „organizacji ekologicznych”).

Stanowisko nasze ma z założenia charakter postulatów dotyczących istotnych środowiskowo kwestii, które naszym zdaniem powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie zarówno w zapisach RPO WM, jak i przygotowywanym w dalszej kolejności Szczegółowym Opisie Priorytetów, czy też w kryteriach wyboru projektów. W tym kontekście organizacje pozarządowe stwierdzają jak poniżej.

1. Rekomendacje horyzontalne

Z zadowoleniem przyjęliśmy wyczerpujący opis działań na rzecz zrównoważonego rozwoju opisany w sekcji 11 „Zasady horyzontalne” RPO, zgodnie z którymi Instytucja Zarządzająca RPO WiM 2014-2020 podejmować będzie działania (na każdym etapie trwania Programu), aby uniknąć skutków działań szkodliwych dla środowiska lub je zmniejszyć i zagwarantuje wyniki w postaci korzyści netto dla społeczeństwa, środowiska i klimatu.

Deklaruje się, że już na etapie wyboru projektów, tam gdzie będzie to miało zastosowanie, zweryfikowany zostanie stopień oddziaływania danego przedsięwzięcia na środowisko według kryteriów związanych ze zrównoważonym rozwojem, takich jak np.: racjonalne gospodarowanie zasobami, ograniczenie presji na środowisko, uwzględnianie efektów środowiskowych w zarządzaniu, podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa, uwzględnianie kosztów eksploatacji inwestycji (wybór wariantu inwestycji efektywnego energetycznie, minimalizującego koszty niezbędne do utrzymania powstałej infrastruktury). Zwracamy jednocześnie uwagę, że sformułowanie „tam gdzie będzie to miało zastosowanie” rodzi pewne niebezpieczeństwa wykluczeń, stąd postulat, aby weryfikacja pod kątem kryteriów zrównoważonego rozwoju obejmowała wszystkie projekty bez wyjątku, a przy ocenie projektów wprowadzenie we wszystkich osiach priorytetowych, we wszystkich działaniach, kryteriów znacząco podnoszących ocenę projektów, wykazujących realne korzyści ekologiczne oraz projektów stricte prośrodowiskowych, jak również promowanie w punktacji działań skierowanych bezpośrednio na ochronę bioróżnorodności, przeciwdziałanie zmianom klimatu, działań towarzyszących edukacji ekologicznej, skierowanych do otoczenia (społeczności lokalnych, odbiorców, klientów, itd.). Przy projektach „biznesowych” korzystne byłoby punktowanie działań odpowiedzialnego biznesu, w żadnym stopniu nie niszczących zastanego stanu środowiska w miejscu inwestycji. Kluczowe przy tym jest zapewnienie odpowiednio wysokich alokacji środków na działania związane z ochroną środowiska, które umożliwią realne rozwiązanie zidentyfikowanych problemów.

Pomimo poważnego podejścia do tematu zrównoważonego rozwoju w sekcji 11, sekcja 4.2 „Ramy realizacji przedsięwzięć z zakresu zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich” jakoby zapomina o tym, czym jest zrównoważony rozwój, a koncentruje się w zasadzie wyłącznie na ZIT. Przy inwestycjach rozwojowych miast również należy zwrócić uwagę na kwestie związane z ochroną środowiska i przyrody, gdyż właśnie tam mają one największy bezpośredni wpływ na jakość życia ludzi.

Nowe narzędzia RLKS (Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność) oraz ZIT (Zintegrowane Inwestycje Terytorialne) dają szansę na realny zrównoważony rozwój regionalny, poprzez realizację przemyślanych, zintegrowanych, wieloaspektowych, włączających społeczność lokalną przedsięwzięć, ale należy przy tym pamiętać, aby przy programowaniu uwzględnić zasady ochrony środowiska i je premiować podczas oceny projektów.

Należy stworzyć jawny rejestr projektów dostępny w internecie, gdzie każdy mógłby się zapoznać z krótką charakterystyką dofinansowanych działań, jak również z zakładanymi rezultatami oraz efektami społecznymi i ekologicznymi.

W przypadku opóźnień w realizacji lub małego zainteresowania daną kategorią projektów należy prowadzić wsparcie dla beneficjentów (realizatorów projektów i potencjalnych przyszłych aplikantów). Małemu zainteresowaniu powinny przeciwdziałać działania informacyjne i promocyjne, pomoc beneficjentom w przygotowaniu wniosków oraz zmiany proceduralne ułatwiające dostęp. Rezygnacja z danego rodzaju projektów lub przesunięcia alokacji powinny być absolutną ostatecznością, dopiero po wykorzystaniu wszystkich innych możliwych sposobów zachęcenia do korzystania ze wsparcia.

Informacje na temat RPO, procedur, konkursów, itp. powinny być publikowane w internecie w przejrzystej formie, gdyż stosowana często procedura zamieszczania jedynie urzędowych dokumentów (uchwał, raportów, itd.) jest dla większości osób nieposiadających profesjonalnej wiedzy niezrozumiała i nieprzyswajalna.

Niezależnie od tego, wszystkie dokumenty i informacje związane z programowaniem, przygotowaniem RPO, jego kolejnych wersji, uszczegółowień, itd. powinny być jawne i łatwo dostępne w internecie. Dotyczy to również materiałów Komitetu Monitorującego, przy czym pożądana byłaby bardziej aktywna postawa członków KM reprezentujących poszczególne środowiska branżowe, m.in. przedstawiciela ekologicznych organizacji pozarządowych. Aby to ułatwić, zasadne jest wsparcie ich działalności ze środków pomocy technicznej, chociażby poprzez zwrot kosztów podróży związanych z pracą na rzecz KM, finansowanie zleconych przez nich ekspertyz i opinii, itp.

Zmiany RPO powinny być ograniczone do minimum, a przy ich wprowadzaniu konieczna jest każdorazowa analiza efektów społecznych i ekologicznych, w przypadku zaś zmian wynikających z przeglądu śródkresowego – strategiczna ocena oddziaływania na środowisko. Zmiany te powinny być również szeroko konsultowane.

Po tym kątem doceniamy zapisy Sekcji 10 „Redukcja obciążeń administracyjnych z punktu widzenia beneficjenta”, gdzie pojawia się szereg udogodnień dla beneficjentów, wspomina się m.in. o systemie płatności zaliczkowych skierowanych do beneficjentów samorządowych oraz MŚP, zabrakło jednak trzeciego sektora, postulujemy więc uwzględnienie w tym punkcie również organizacji pozarządowych oraz pamiętać o specyfice NGO, również w innych zapisach nowego RPO. Organizacje pozarządowe najczęściej nie dysponują znaczącymi środkami własnymi, które mogłyby przeznaczyć na prefinansowanie projektów lub mogłyby stanowić zabezpieczenie kredytu bankowego, abstrahując od tego, że prowadząc działalność nie nastawioną na zysk, a więc nie zarabiając na prowadzonych działaniach, organizacje nie są w stanie sfinansować odsetek od kredytu, a tym bardziej wkładu własnego do projektu. Jest to poważny problem dostępu NGO do środków unijnych, bez rozwiązania którego liczba realizowanych przez nie projektów będzie bardzo mała.

2. Efektywność energetyczna i OZE

W opinii ekologicznych organizacji pozarządowych funkcjonuje nadal zbyt mała liczba odnawialnych źródeł energii (OZE), co może się wiązać z brakami legislacyjnymi polskiego prawa, ale również z brakiem odpowiedniego wsparcia ze strony inwestorów. Konieczne jest zbudowanie atrakcyjnych narzędzi wsparcia nowych instalacji OZE, z preferencją form prawnych, w które włączone byłyby społeczności lokalne (firmy, spółdzielnie, NGO, itp.); powinno to być skorelowane z preferencyjnymi kredytami, np. od NFOŚiGW, WFOŚiGW, BOŚ. Istotne jest także wsparcie tworzenia lokalnych grup producentów OZE. Inwestycje związane z OZE powinny być skorelowane z aktywizacją obszarów wiejskich, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w ocenie projektów.

Prowadzone na przestrzeni minionych lat inwestycje niejednokrotnie nie przykładają wagi do oszczędności energii na etapie eksploatacji, co najlepiej widać przyglądając się kupowanemu ze środków UE wyposażeniu (np. kolorowe drukarki laserowe na bieżące potrzeby), nieuzasadnionemu z racji funkcji, jakim ma służyć. Podczas oceny projektów należy zwrócić szczególną uwagę na zasadność zakupu wyposażenia pod kątem efektywności energetycznej (we wszystkich osiach priorytetowych). Symptomatyczny jest brak oszczędzania energii w instytucjach rządowych i samorządowych (otwieranie okien w sezonie grzewczym, nieuzasadnione używanie klimatyzacji, długotrwałe zapalone światło w nieużywanych lub rzadko używanych pomieszczeniach) – zasadne byłoby promowanie metod ograniczania zużycia energii podczas eksploatacji pomieszczeń, np. poprzez stosowanie odpowiedniej automatyki, systemów zarządzania energią. Ten problem wynika często z braku nawyków oszczędzania energii, którym należy przeciwdziałać prowadząc kampanie informacyjne i edukacyjne, najlepiej połączone z instrumentami finansowymi, co mogłoby być skorelowane z nowymi sposobami rozliczania energii promującymi oszczędność, np. karty, cyfrowy odczyt, itd.

Nowe budynki użyteczności publicznej powinny spełniać standardy budownictwa pasywnego lub przynajmniej energooszczędnego,

parametry te powinny być uzyskane również przy modernizacji istniejących budowli, co byłoby praktycznym wkładem w realizację polityki wzrostu efektywności energetycznej oraz wytyczyłoby wzorcową ścieżkę dla innych inwestorów, dając jednocześnie dobry przykład i pokazując wiodącą rolę administracji publicznej. Na termomodernizację obiektów publicznych i prywatnych należy przeznaczyć odpowiednio wysokie alokacje RPO oraz zapewnić atrakcyjne kredytowanie wkładu własnego.

Niezbędna jest kampania informacyjna/edukacyjna dot. oszczędności energii, OZE oraz skutków środowiskowych produkcji energii z różnych źródeł, jak również kampania dotycząca efektywności i wpływu na środowisko urządzeń zasilanych różnymi rodzajami energii.

Należy promować rozwiązania prawne i techniczne zmierzające do wykorzystania do celów energetycznych roślin rodzimych o wysokim przyroście biomasy, np. konopi (korzystanie z rozwiązań zachodnich), wierzby, trzciny, itp.

Konieczne jest wsparcie przetwórci pasz, linii produkcji biopaliw dla rolników, powinno to być skorelowane z liberalizacją przepisów dot. przetwórstwa.

Wspierać należy tworzenie w odpowiednich lokalizacjach kompostowni z odzyskiem gazów i ciepła, szczególnie na terenach wiejskich, gdzie powstają duże ilości odpadowej biomasy. Wspierać i promować należy także pozyskiwanie ciepła z lokalnych źródeł odnawialnych i ograniczanie współspalania.

Wspierać należy działania związane ze zmianą źródeł ciepła w instalacjach indywidualnych, budynkach mieszkalnych, aby zapobiegać niskiej emisji. Pomocne mogą w tym być odpowiednio przygotowane miejscowe plany zagospodarowania – umiejscowienie punktów emisji w odpowiednich lokalizacjach.

Inwestycje termomodernizacyjne powinny być prowadzone z preferencją wykorzystania materiałów naturalnych (słoma, konopie, glina, itp.), co miałyby dodatkowy efekt edukacyjny i wpływałyby na promocję naturalnych materiałów budowlanych oraz nowatorskich rozwiązań architektonicznych. Upowszechnianie energooszczędnych rozwiązań budowlanych powinno być prowadzone na możliwie największą skalę.

OZE powinny być wykorzystywane do produkcji energii zarówno do zasilania sieci elektrycznych, jak również ogrzewania i chłodzenia.

Do OZE nie należy jednak podchodzić bezkrytycznie, postulujemy wykluczenie z finansowania RPO budowy farm wiatrowych lub pojedynczych wiatraków, jeżeli inwestycja jest realizowana na terenie Natura 2000 lub w jego otulinie. Ma to szczególnie duże znaczenie dla woj. warmińsko-mazurskiego, charakteryzującego się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi.

Najbardziej efektywne energetycznie rozwiązania powinny być stosowane przede wszystkim w transporcie i budownictwie oraz funkcjonowaniu instytucji użyteczności publicznej, co powinno być obligatoryjne w projektach dofinansowanych ze środków RPO (kryterium dopuszczające).

W celu realnej implementacji założeń polityki wzrostu efektywności energetycznej należy odpowiednio ustalić wskaźniki realizacji celów jako zmniejszenie średniego zapotrzebowania na energię o co najmniej 30% w obiektach modernizowanych i prowadzenie monitoringu ilości energii zaoszczędzonej w wyniku realizacji projektów termomodernizacyjnych, z zastosowaniem audytu energetycznego przed i po realizacji inwestycji, jako obligatoryjnej procedury ujętej wśród kosztów kwalifikowalnych projektu.

Koszty kwalifikowalne projektów termomodernizacyjnych powinny obejmować również działania informacyjne i edukacyjne, skierowane zarówno do użytkowników i interesantów obiektów, jak i otoczenia zewnętrznego, społeczności lokalnej.

Patrząc perspektywicznie na cały okres programowania do 2020 roku zapisy RPO powinny uwzględniać wsparcie dla prosumenckiej energetyki odnawialnej. Konieczne jest zniesienie barier administracyjnych i stworzenie odpowiedniego systemu wsparcia oraz realizacja pilotażowych i pomostowych programów dotacji dla mikroinstalacji OZE oraz dla mikrosieci i systemów magazynowania energii. Mogłoby to zostać wprowadzone w życie poprzez wyodrębnione działanie tematyczne RPO, związane z finansowaniem zakupu i montażu mikroinstalacji OZE przez wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz poprzez określenie podkategorii projektów złożonych, premiowanych w systemie oceny wniosków za ekonomiczne efekty integracji mikroinstalacji z systemami magazynowania energii (bez „mechanicznego” premiowania np. za większą liczbę technologii OZE i większą liczbę partnerów).

Należy szczególnie wesprzeć inwestycje w modernizację infrastruktury sieciowej – zarówno przebudowę sieci w celu ograniczenia strat, jak również rozwój inteligentnych sieci energetycznych i instalację mikroźródeł energii u konsumentów energii. To właśnie tworzenie nowej grupy małych producentów (prosumentów) pozwoli ograniczyć straty sieciowe, szczególnie na odcinkach sieci średniego i niskiego napięcia. Działanie to wymaga jednak budowy infrastruktury umożliwiającej „wpięcie” w sieć mikro i małych źródeł rozproszonych.

3. Ochrona przyrody, różnorodności biologicznej i edukacja ekologiczna

Obszary w których bioróżnorodność jest największa (parki narodowe i krajobrazowe, obszary Natura 2000) są niedoceniane przez ludność lokalną, brak jest skutecznych przedsięwzięć, które by ten stan rzeczy zmieniły, co jest wyzwaniem dla nowego okresu programowania. Problem świadomości ekologicznej mieszkańców lokalnych i turystów dotyczy również obszarów przylegających do terenów chronionych, które często posiadają również bardzo wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe.

Sama edukacja ekologiczna nie zlikwiduje konsekwencji wynikających z ograniczeń wynikających z rygorów ochronnych na obszarach przyrodniczo cennych, co spotyka się w wrogim nastawieniu lokalnych społeczności. Aby wyeliminować ten problem niezbędne są finansowe rekompensaty dla rolników za utrudnienia i utracone korzyści wynikające z ograniczeń.

Dla zachowania bioróżnorodności regionu Warmii i Mazur wskazanych jest szereg działań obejmujących:

- właściwe zarządzanie środowiskiem przyrodniczym, ze szczególnym uwzględnieniem waloryzacji przyrodniczej regionu, przygotowania planów dotyczących obszarów cennych przyrodniczo oraz monitoringu zasobów przyrodniczych, a także programów ochrony krajobrazu i bioróżnorodności,
- rozwój sfery gospodarczej bazującej na potencjale przyrodniczym, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości rozwoju proprzyrodniczego produktu turystycznego oraz sektora OZE, uwzględniającego potrzebę ochrony walorów przyrodniczo-krajobrazowych, konieczne w tym zakresie przygotowanie waloryzacji obszaru oraz zapewnienie monitoringu przyrodniczego,
- działania w zakresie czynnej ochrony przyrody, w tym obejmujące renaturyzację, ochronę siedlisk i gatunków, przebudowę drzewostanów, tworzenie korytarzy ekologicznych oraz działania adaptacyjne dotyczące zmian klimatu w aspekcie przyrodniczym,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej środowiska przyrodniczego, potrzeby jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania ze szczególnym uwzględnieniem: tworzenia infrastruktury służącej rozwojowi turystyki przyrodniczej oraz zmniejszeniu antropopresji na obszary cenne przyrodniczo, promocji typów aktywności turystycznej przyjaznej dla przyrody oraz budowania społecznej akceptacji dla ochrony przyrody poprzez tworzenie zielonych miejsc pracy i zielonych umiejętności bazujących na wykorzystaniu walorów przyrodniczych.

Widok z Szerokiego Ostrowia na Śniardwy, lipiec 2007 - fot. Robert Skulimowski

Dla skutecznej realizacji powyższych potrzebnych działań celowe jest ich wsparcie systemem dofinansowania zapewniającym możliwość wykorzystania środków na różnorodny projekt, przy zachowaniu szerokiej listy kosztów kwalifikowanych i właściwych merytorycznych kryteriów oceny wniosków (typu zagrożenia danego typu siedliska czy gatunku). Takie rozwiązanie umożliwi większe zaangażowanie różnorodnych beneficjentów i zapewni możliwość konkurencji jakościowej pomiędzy składanymi do dofinansowania projektami.

W projektach związanych z ochroną środowiska należy uwzględnić kampanie podnoszące świadomość ekologiczną społeczeństwa, w tym na rzecz postrzegania przez społeczności lokalne walorów przyrodniczych regionu jako potencjału dla rozwoju lokalnego. Proekologiczne kampanie edukacyjne powinny być prowadzone również dla turystów, którzy w sezonie letnim powodują dużą presję na środowisko, zarówno jako użytkownicy obiektów letniskowych (odpady, ścieki) oraz odwiedzający miejsca przyrodniczo cenne w terenie (odpady, niszczenie siedlisk, flory i fauny). Programy edukacyjne/informacyjne mogłyby zostać wprowadzone jako element konieczny, wymagany przy inwestycjach w infrastrukturę turystyczną.

Istotnym i akceptowalnym przez społeczeństwo jest przekaz o związku stanu środowiska ze zdrowiem człowieka. Należy prowadzić działania uświadamiające, że zdrowie ludzi zależy od tego co się je, czym o się dycha i jaki tryb życia się prowadzi. Ma to związek z promocją żywności produkowanej metodami ekologicznymi i aktywnego spędzania wolnego czasu na łonie natury, z poszanowaniem środowiska naturalnego. Profilaktyka chorób połączona z nauką o środowisku wydaje się być bardzo efektywnym sposobem dotarcia do szerokiej rzeszy odbiorców, wykazującym duży efekt synergii.

Konieczne jest wsparcie działań na rzecz ochrony i zwiększania bioróżnorodności i aktywnej edukacji ekologicznej, przy czym należy stosować atrakcyjne metody, dostosowane do grupy odbiorców, w których powinni być uwzględnieni zarówno dorośli, jak i młodzież szkolna i przedszkolna. Temat edukacji ekologicznej powinien być włączony we wszystkie działania upowszechniające projekty finansowane z RPO, gdyż praktycznie każda działalność ma wpływ na środowisko. Szczególnie wartościowa jest aktywna edukacja w terenie i włączanie młodzieży w działania na rzecz lokalnego środowiska (również poprzez rozwój wolontariatu).

W działaniach edukacyjnych i informacyjnych powinno się zawierać podnoszenie wiedzy w zakresie świadczeń ekosystemowych i wszystkich profitów wynikających ze środowiska naturalnego, jak również wsparcie działań na rzecz zachowania i poprawy świadczeń ekosystemowych.

Dobłą zmianą w stosunku do poprzedniego okresu programowania jest wprowadzenie do RPO środków EFS, które umożliwią realizację projektów „miękkich”, nie inwestycyjnych. Środki EFS powinny zostać wprowadzone do 5 osi priorytetowej RPO, dotyczącej ochrony środowiska, jako źródło finansowania kampanii informacyjnych i edukacyjnych, towarzyszących projektom infrastrukturalnym, a przede wszystkim stanowiącym odrębne działania z zakresu edukacji ekologicznej. Edukacja ekologiczna powinna być traktowana jako przekazywanie wiedzy o środowisku naturalnym, jego wartości i sposobach ochrony, a także zdobywanie umiejętności i kompetencji zawodowych w sektorze zielonych miejsc pracy. Premiowane powinny być dziedziny postrzegane jako najbardziej aktualne oraz problemowe, tj. m.in. proekologiczna gospodarka odpadami, zarządzanie energią, postrzeganie środowiska naturalnego przez społeczności lokalne, ochrona najbardziej wartościowych i narażonych na degradację terenów przyrodniczo cennych.

Edukacja ekologiczna powinna towarzyszyć przedsięwzięciom wspieranym we wszystkich osiach priorytetowych, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Przy inwestycjach, szczególnie liniowych, należy zwrócić szczególną uwagę na wycinkę drzew, która jest często prowadzona bez realnej potrzeby. Inwestycje przewidujące wycinkę drzew powinny być dyskryminowane, np. poprzez mniejsze wsparcie ze środków RPO.

W zakresie gospodarki odpadami należy postępować zgodnie z określoną hierarchią (zapobieganie, unikanie, recykling, składowanie) przy czym promować należy zagospodarowanie odpadów z rolnictwa do kompostowania (odpady organiczne, kiszonki, siano, itp.).

Postulujemy ponadto:

- w celu tematycznym 6, priorytet inwestycyjny 6.3, uwzględnić powinien kampanie informacyjne i edukacyjne zmierzające do ochrony dziedzictwa naturalnego jakim jest niezmienny stan ekosystemów i bioróżnorodność,
- w osi priorytetowej 5:
 - a) uwzględnienie finansowania miękkich działań edukacyjnych i informacyjnych z EFS,
 - b) uwzględnienie organizacji pozarządowych jako beneficjentów we wszystkich działaniach,
 - c) przewidzenie we wszystkich punktach kampanii edukacyjnych/informacyjnych jako odrębnych projektów oraz jako elementów projektów inwestycyjnych.

4. Gospodarka wodno-ściekowa i gospodarka odpadami

W regionie w którym występuje tak wiele cieków i zbiorników wodnych, modernizacja urządzeń melioracyjnych powinna być prowadzona tylko na potrzeby retencji wód, w żadnym wypadku w celu pogłębiania i odmulania rzek, które najczęściej kończą się degradacją ekologiczną koryta.

W projektach nie można uwzględniać odbudowy melioracji (często jest to odtwarzanie starych rozwiązań, które są już przestarzałe i niezasadne), natomiast korzystne jest wsparcie retencionowania i oczyszczania deszczówki, wykorzystanie wody deszczowej, wsparcie budowy małych zbiorników retencyjnych zwiększających różnorodność biologiczną i prowadzenie renaturalizacji terenów zalewowych.

Duża atrakcyjność turystyczna regionu powoduje presję na środowisko, co najlepiej widać na przykładzie nadal niedoskonałej gospodarki ściekowej rozproszonej zabudowy i obiektów letniskowych. Na chwilę obecną jedynym rozwiązaniem zdaje się być budowa małych przydomowych oczyszczalni, które powinny być dofinansowane ze środków RPO (np. poprzez programy realizowane z zaangażowaniem gmin). Aby były to środki dostępne dla osób indywidualnych, procedura aplikacyjna musi być prosta i musi być zapewnione nieodpłatne wsparcie doradców.

Rozwiązaniem doraźnym, które by zatrzymało i chociaż w pewnym stopniu rozwiązało powyższy problem, mogłyby być bezpłatne miejsca odbioru nieczystości zarówno płynnych, jak i stałych (odpadów).

Poważnym problemem pozostają nadal zanieczyszczenia przemysłowe, które nierzadko przekraczają dopuszczalne normy. Firmy, które się tego dopuszczają powinny być niekwalifikowane jako beneficjenci RPO. Konieczna jest przy tym większa rola i aktywność Wojewódzkiego Inspektoratu Środowiska.

Jako działania mające na celu poprawę stanu gospodarki wodno-ściekowej warto rozważyć zmianę metod oceny projektów dot. gospodarki ściekowej, która umożliwiłaby budowę kanalizacji w miejscach cennych przyrodniczo, pomimo niewielkiej ilości przyłączy do gospodarstw, przy czym trzeba znacząco zwiększyć środki na kanalizację i oczyszczanie ścieków. Należy wspierać budowę wodociągów wyłącznie wraz z kanalizacją.

W celu odciążenia kanalizacji deszczowej trzeba promować odejście od budowy powierzchni utwardzonych, np. betonowych czy brukowanych parkingów, szczególnie na terenach zurbanizowanych, na rzecz powierzchni przepuszczalnych w aspekcie zagospodarowania wód opadowych, co przyczynia się również do działań w ramach programu adaptacji do zmian klimatu. Należy również inicjować budowę małych zbiorników retencyjnych, także na terenach miejskich.

Gospodarka odpadami nadal stanowi bolączkę regionu, dlatego należy zwiększyć alokację na wsparcie gospodarki odpadami, z uwzględnieniem najbardziej przyjaznych środowisku metod i całościowych kosztów (finansowych, społecznych, ekologicznych) – wybierane do dofinansowania powinny być projekty najbardziej efektywnie wykorzystujące materiały możliwe do recyklingu oraz wykazujące się największą efektywnością energetyczną i kosztową, które dodatkowo powinny być poddawane szerokim konsultacjom społecznym.

Źródło w rez. Las Warmiński, przy rz. Łyna i wsi Ruś - fot. S. Czachorowski

5. Zrównoważony transport (miejski, kolejowy, rowerowy)

Szczególnie na obszarach miejskich transport powoduje duże uciążliwości dla mieszkańców, jest źródłem szkodliwych emisji, a poza obszarami zabudowanymi przecina szlaki migracyjne zwierząt. Z przyczyn zarówno ekologicznych, jak i komfortu życia ludzi, korzystne jest ograniczanie transportu indywidualnego i zastąpienie go transportem zbiorowym. Jednak zdaniem mieszkańców lokalnych transport publiczny jest zbyt drogi, a połączenia niedogodne. Stary tabor również nie przyciąga nowych klientów, więc coraz więcej osób wybiera własne samochody. Aby odwrócić ten trend konieczne jest zwiększenie dotacji dla transportu publicznego, zarówno samochodowego w miastach i na trasach regionalnych, a przede wszystkim rozwój kolei. Na pewno zachęcające byłyby systemy lojalnościowe, z powodzeniem stosowane np. przez koncerny paliwowe, tj. rabaty dla stałych klientów, zniżki, bilety grupowe, itp.

Oczywiście nie da się uniknąć rozwoju sieci drogowej, ale przy inwestycjach finansowanych z RPO jako konieczny element towarzyszący powinny być budowane ścieżki rowerowe. W miastach, jako element skłaniający do zmiany nawyków transportowych, korzystne jest budowanie stojaków rowerowych i lokowanie wypożyczalni rowerów, np. w systemie park&ride. Ścieżki rowerowe powinny również łączyć atrakcje turystyczne w terenie, co jest szczególnie istotne na obszarach atrakcyjnych turystycznie. Ruch turystyczny powinien być uwzględniony w planowaniu rozkładów jazdy autobusów i pociągów, a pojazdy powinny być przystosowane do transportu rowerów.

Należy wspierać działania na rzecz rozwiązań eliminujących i łagodzących negatywne oddziaływanie infrastruktury transportowej na środowisko (np. eliminacja ruchu tranzytowego z obszarów cennych przyrodniczo, ograniczanie użytkowania dróg przebiegających przez obszary cenne tylko do potrzeb lokalnych i turystycznych).

Osobnym problemem jest ciężki transport towarowy, w większości drogowy. Od lat postulowanym rozwiązaniem jest przesunięcie tranzytowego transportu na kolej i powinno to być zapisane jako priorytet w RPO. Jednocześnie aby pozbyć się ciężkiego tranzytu w miastach, należy budować obwodnice i centra przeładunkowe.

6. Rekomendacje dla nowego RPO w zakresie dostępności środków i działań przewidzianych w nowym RPO dla organizacji pozarządowych.

Organizacje pozarządowe w bardzo ograniczonym zakresie są w stanie realizować projekty infrastrukturalne, bowiem ich domeną są działania „miękkie”, w których realizacji wykazują dużą sprawność i efektywność (znacząco większą niż podmioty rządowe, samorządowe czy prywatne). Zasadne jest więc wykorzystanie umiejętności NGO przy prowadzeniu działań informacyjnych, edukacyjnych i upowszechniających ochronę środowiska, towarzyszących projektom inwestycyjnym, w szczególności dotyczącym infrastruktury transportowej, energetycznej, odpadowej i wodno-kanalizacyjnej. Korzystne byłoby punktowanie w projektach partnerstw inwestorów z trzecim sektorem .

W celu realnego umożliwienia korzystania przez NGO ze środków RPO konieczne jest ułatwienie finansowania i montażu finansowego projektów, bez czego udział NGO w wykorzystaniu środków RPO nie będzie większy niż w poprzedniej perspektywie finansowej, a więc bardzo niski.

Konieczne jest:

- uruchomienie systemowego wsparcia funduszy krajowych w zakresie finansowego wkładu własnego (np. WFOŚiGW, NFOŚiGW, środki samorządowe),
- ograniczenie konieczności przygotowywania kosztownej dokumentacji (np. studium wykonalności, projekty architektoniczne) na etapie składania wniosku, ujęcie kosztów przygotowania dokumentacji w katalogu kosztów kwalifikowanych,
- wprowadzenie dwustopniowej procedury aplikacyjnej (1 stopień – wniosek uproszczony bez załączników wymagających kosztownego przygotowania, 2 stopień – wnioski ocenione pozytywnie na 1 stopniu z kompletem dokumentacji i załączników),
- uwzględnienie realnych kosztów koordynacji i prowadzenia merytorycznego i administracyjnego projektów, w szczególności projektów nie inwestycyjnych, odejście od procentowego limitu na rzecz określonych stawek, np. średnie krajowe wynagrodzenie,
- promowanie partnerskiego, oddolnego podejścia wzorowanego na filozofii programu LEADER, np. poprzez podejście RLKS (Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność), poprzez stworzenie w RPO odpowiednich narzędzi,
- umożliwienie prefinansowania projektów,
- rozwiązanie problematycznego dla NGO zabezpieczenia projektu, weksle i świadczenie prywatnym majątkiem członków zarządów organizacji społecznych jest niedopuszczalne,
- umożliwienie poręczenia zabezpieczenia projektu przez partnera, np. samorząd lub firmę,
- osoby oceniające projekty powinny posiadać odpowiednie doświadczenie, np. poświadczone rekomendacjami, gdyż

- dotychczas pojawiło się wiele zastrzeżeń co do jakości pracy asesorów,
- stworzenie systemu promocji projektów eko-innowacyjnych, a także projektów cyklicznych, które sprawdziły się w ubiegłych latach i wykazały dobrą efektywność,
 - zapewnienie wsparcia merytorycznego dla podmiotów aplikujących - w tym w szczególności samorządów - w zakresie tematyki przyrodniczej (system konsultacji, preferencje dla projektów partnerskich),
 - umożliwienie szerokiego aplikowania o środki przez różnorodne podmioty, w tym w szczególności: samorządy, RDOŚ, lasy państwowe, parki krajobrazowe, pozarządowe organizacje ekologiczne i inne instytucje aktywne w realizacji celów ochrony przyrody,
 - objęcie katalogiem dofinansowywanych aktywności pełnego zakresu potrzebnych działań, w tym obejmujących: walo-ryzacje i inwentaryzacje środowiska, przygotowanie planów i programów ochrony, czynną ochronę gatunków i siedlisk, tworzenie korytarzy ekologicznych, monitoring środowiskowy oraz edukację ekologiczną,
 - stworzenie szerokiej listy kosztów kwalifikowanych umożliwiających efektywne realizowanie przedsięwzięć (bez limitu procentowego, z koniecznością uzasadnienia wysokości środków), w tym adekwatnych kosztów zarządzania projektami, kosztów osobowych, kosztów zakupu niezbędnych produktów i usług, kosztów wykupu nieruchomości.
 - lepsza informacja i promocja konkursów, z zaangażowaniem mediów, gmin, NGO.

Korzystne byłyby działania strukturalne wzmacniające beneficjentów, w tym ich przygotowanie kadrowe i administracyjne. Jednak najważniejszą potrzebą jest stworzenie warunków umożliwiających aplikowanie aktywnym podmiotom posiadającym znaczny potencjał merytoryczny i wykazującym innowacyjne podejście. W opinii samego Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Warmińsko-Mazurskiego kluczowe jest zapewnienie projektom strukturalnego współfinansowania (gwarantującego zapewnienie „udziału własnego” w projektach) oraz zapewnienie zdolności kredytowej realizowanych projektów. Rozwiązaniem mogłoby być wzmocnienie współfinansowania na poziomie regionalnym, partnerstwo z biznesem, dysponującym odpowiednim kapitałem - przy wzmocnieniu innowacyjności atrakcyjnej dla biznesu.

Zdaniem wielu instytucji (w tym WFOŚiGW w Olsztynie, RDOŚ w Olsztynie i pozarządowych organizacji ekologicznych) problemy instytucjonalne po stronie beneficjentów wiążą się nie tylko z potrzebą zapewnienia wkładu własnego, ale i ze złożonymi procedurami zwiększającymi koszty finansowe i pozafinansowe związane z procesem aplikacyjnym. Wśród wymaganych procedur ograniczających wykorzystanie środków najczęściej wymieniano studia wykonalności. Dla zapewnienia porównywalnej efektywności i właściwego wydatkowania środków można byłoby stosować prostsze procedury, np. wzorowane na tych od lat stosowanych przez WFOŚiGW w Gdańsku. Zdaniem badanych podmiotów konieczne jest również uwzględnienie rzeczywistych kosztów zarządzania projektami, gdyż właściwe zarządzanie projektami jest podstawą ich efektywności.

Dla zapewnienia właściwego, uwzględniającego potrzeby ochrony bioróżnorodności, procesu programowania i wdrażania funduszy UE na poziomie regionalnym wskazane jest:

- efektywne zaangażowanie w proces programowania szerokiego zakresu partnerów aktywnych w ochronie bioróżnorodności na poziomie regionalnym, w tym: RDOŚ, samorządów lokalnych, przedstawicieli lasów państwowych i parków krajobrazowych, pozarządowych organizacji ekologicznych,
- zagwarantowanie aktywnego udziału partnerów kompetentnych w kwestiach ochrony bioróżnorodności w procesie monitorowania wydatkowanych środków na cele ochrony przyrody, ze szczególnym uwzględnieniem RDOŚ i pozarządowych organizacji ekologicznych - poprzez ich aktywny udział w pracach Komitetu Monitorującego oraz wdrożenie procedur zapobiegających ewentualnym szkodom przyrodniczym (np. mechanizm nadzoru społecznego).

Reasumując, organizacje pozarządowe postulują, aby zasada zrównoważonego rozwoju została w RPO 2014-2020 uwzględniona na wszystkich poziomach wdrażania, przede wszystkim poprzez faktyczne wprowadzenie kryteriów realnie weryfikujących projekty pod względem ekologicznym. Alokacje na działania prośrodowiskowe muszą realnie odpowiadać potrzebom, a w 5 osi priorytetowej dotyczącej stricte ochrony środowiska powinny zostać zwiększone, aby zrekompensować niedobory okresu 2007-2013. RPO powinien uwzględniać specyfikę trzeciego sektora i dostosować warunki dostępu do możliwości organizacji pozarządowych.

W okresie 2014-2020 rekomenduje się ograniczenie liczby projektów kluczowych na rzecz projektów wybieranych w trybie konkursowym. Projekty kluczowe powinny być dopuszczalne jedynie w wyjątkowych sytuacjach doskonale i jednoznacznie uzasadnione go strategicznego interesu regionu, z zachowaniem rygorów prośrodowiskowych i realizacją zasady zrównoważonego rozwoju.

Lista organizacji popierających stanowisko

1. Andrzej Demianowicz, Prezes Zarządu, Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, ul. Sienkiewicza 22, 15-092 Białystok
2. Roman Paczkowski, Prezes Zarządu, Elckie Stowarzyszenie Ekologiczne, Ul. Parkowa 12, 19-300 Elk
3. Arkadiusz Jakszewicz, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Lidzbarskiej, ul. Słowackiego 4, 11-100 Lidzbark Warmiński
4. Andrzej Demianowicz, Prezes Zarządu, Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, ul. Sienkiewicza 22, 15-092 Białystok
5. Roman Paczkowski, Prezes Zarządu, Elckie Stowarzyszenie Ekologiczne, ul. Parkowa 12, 19-300 Elk
6. Arkadiusz Jakszewicz, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Lidzbarskiej, ul. Słowackiego 4, 11-100 Lidzbark Warmiński
7. Ewa Rumińska, Prezes Zarządu, Fundacja Albatros, ul. Bukwałd 45a, 11-001 Dywity
8. Jolanta Maciąg, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Ziemia Kozłowska”, ul. Nidzicka 31, 13-124 Kozłowo
9. Władysław Karkulowski, Wicerezes Zarządu, Warmińsko-Mazurski Oddział Stowarzyszenia Mężczyzn z Chorobami Prostaty „Gladiator” w Olsztynie, Al. Wojska Polskiego 37, 10-228 Olsztyn
10. Anna Czapska, Stowarzyszenie Węgorapa-Goldapa, ul. Kajki 4, 11-606 Budry
11. Alicja Eidtner, Stowarzyszenie KEKS - „Kozłowska Ekologiczna Kuźnia Smaku”, Turówko 18, 13-124 Turówko
12. Jarosław Frąszczak, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Kultury Alternatywnej Fala w Elku, ul. Sikorskiego 2/105, 19-300 Elk
13. Adrian Grzegorz, Natural Forest Foundation, ul. Królowej Jadwigi 13/21, 11- 500 Giżycko
14. Tadeusz Pampuch, Prezes Zarządu, Okręg Warmińsko – Mazurski LOP w Olsztynie, ul. Dąbrowszczaków 33, 11-041 Olsztyn
15. Jacek Engel, Prezes Zarządu, Fundacja Greenmind, ul. Kaleńska 7/33, 04-367 Warszawa
16. Tomasz Włoszczowski, Prezes Zarządu, Społeczny Instytut Ekologiczny, ul. Raszyńska 32/44, 02-026 Warszawa
17. Zbigniew Szcześniak, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Tilia, ul. Przysiecka 13, 87-100 Toruń
18. Piotr Znaniński, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-group”, ul. Ciepła 19a, 15-472 Białystok
19. Krzysztof Smolnicki, Prezes Zarządu, Fundacja Ekorozwoju FER, ul. Białokórnica 26, 50-132 Wrocław
20. Krzysztof Gorczyca, Prezes Zarządu, Towarzystwo dla Natury i Człowieka, ul. Głęboka 8a, 20-612 Lublin
21. Jakub Szumin, Prezes Zarządu, Federacja Zielonych Gaja, ul. 5 Lipca 45, 70-374 Szczecin
22. Karolina Baranowska, Wiceprezeska Zarządu, Stowarzyszenie Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”, ul. Zielona 27, 90-602 Łódź
23. Katarzyna Ruszała, Prezeska Zarządu, Stowarzyszenie EKOSKOP, ul. Strzelnicza 15/9, 35-103 Rzeszów
24. Joanna Furmaga, Prezeska Zarządu, Związek Stowarzyszeń „Polska Zielona Sieć”, ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków

Olsztyn-Kraków, grudzień 2013

Opracowanie: Piotr Znaniński

Korekta i redakcja: Anna Krawczyk

Copyright © Polska Zielona Sieć 2013

Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone za podaniem źródła.

Niniejsza publikacja została wydana na papierze ekologicznym Cyclus Print, wyprodukowanym w 100% z makulatury, bez użycia chloru ani innych szkodliwych chemikaliów wybielających, z dbałością o niskie zużycie wody.

skład i druk: Wydawnictwo MIP Proxima Corp, Kraków, marzec 2014

Nakład: 50 egz.

Związek Stowarzyszeń **Polska Zielona Sieć**

jest ogólnopolską organizacją pożytku publicznego
zrzeszającą organizacje ekologiczne działające w największych miastach Polski.

Naszym celem jest rozwój w zgodzie z naturą.
Budujemy obywatelskie poparcie dla zrównoważonego rozwoju.

Tworzymy mechanizmy społecznej kontroli wydatkowania publicznych funduszy.
Monitorujemy wydatkowanie funduszy europejskich pod kątem oddziaływania na środowisko i rozwój poszczególnych sektorów gospodarki - transportu, energetyki, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej.

Promujemy odpowiedzialne zachowania konsumenckie poprzez zwiększenie wpływu konsumentów na jakość produktów oraz politykę globalnych korporacji.

Wspieramy zrównoważony rozwój krajów Globalnego Południa oraz społeczeństwo obywatelskie w Europie Wschodniej.

Aktywnie działamy dla Natury, Człowieka i Rozwoju.

Główne programy Polskiej Zielonej Sieci to:

Kampania Kupuj odpowiedzialnie! www.ekonsument.pl
Akcja dla Globalnego Południa www.globalnepoludnie.pl
Program Dla klimatu www.dlaklimatu.pl
Fundusze dla zrównoważonego rozwoju www.ekoprojekty.pl
Zielone partnerstwo w Europie Wschodniej www.zielonasiec.pl

Wiele z naszych działań opiera się na aktywności organizacji regionalnych, które wspierają inicjatywy obywatelskie na rzecz ochrony środowiska. Współpracujemy również z organizacjami krajowymi i międzynarodowymi.

Organizacje członkowskie PZS:

- Federacja Zielonych „Gaja” / Szczecin
- Fundacja Biblioteka Ekologiczna / Poznań
- Fundacja Ekorozwoju / Wrocław
- Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” / Łódź
- Społeczny Instytut Ekologiczny / Warszawa
- Stowarzyszenie „Ekoskop” / Rzeszów
- Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Klub Gaja / Bielsko-Biała/Wilkowice
- Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group” / Białystok
- Stowarzyszenie Eko-Inicjatywa/ Kwidzyn
- Stowarzyszenie „Tilia”/ Toruń
- Towarzystwo dla Natury i Człowieka / Lublin

Polska Zielona Sieć jest członkiem międzynarodowych sieci NGOs:
CEE Bankwatch Network, SFTEAM, Clean Clothes Campaign.

jak również krajowych sieci organizacji pozarządowych:

OFOP, Grupy Zagranica, Koalicji Sprawiedliwego Handlu, Koalicji Klimatycznej, Koalicji Polskich POE na rzecz Funduszy UE oraz Koalicji Clean Clothes Polska.

Więcej informacji na: www.zielonasiec.pl

ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków
tel./fax: +48 12 431 28 08
e-mail: info@zielonasiec.pl